

Πέτρος Παπακωνσταντίνου

Ο δεύτερος γύρος του ριγκανισμού

Ένας παλιός αφορισμός λέει ότι στην Αμερική υπάρχουν δύο κόμματα, το ένα της Κόκα-Κόλα και το άλλο της... Πέτσι-Κόλα! Απλουστευτικό, αλλά όχι εντελώς αβασίμο: Τόσο οι Δημοκρατικοί όσο και οι Ρεπουμπλικάνοι, που μονοπωλούν εδώ και ενάμιση αιώνα την πολιτική ζωή των Ηνωμένων Πολιτειών, αντιπροσωπεύουν πολύ χαλαρούς εκλογικούς μηχανισμούς για τη νομή της πολιτικής εξουσίας, με ανύπαρκτες, ουσιαστικά, οργανώσεις, ασαφείς ιδεολογικές διαχωριστικές γραμμές και καθοριστικό ρόλο των διαφόρων επιχειρηματικών και άλλων ομάδων πίεσης (λόμπι). Υπό αυτές τις συνθήκες, οι σημαντικές στροφές στην εσωτερική ή εξωτερική πολιτική της μόνης υπερδύναμης καθορίζονται κατά κανόνα στο παρασκήνιο, μακριά από την όποια πολιτική παρέμβαση των λαϊκών μαζών.

Η γενική αυτή τάση ήταν ακόμη περισσότερο εμφανής στη διάρκεια της τελευταίας αναμέτρησης Μπους-Γκορ για την προεδρία. Μέχρι την τελική ευθεία της προεκλογικής περιόδου, οι διαφορές των δύο υποψηφίων σε όλα τα ουσιώδη ζητήματα ήταν αόρατες διά γυμνού οφθαλμού. Ο αντιπρόεδρος του Κλίντον κατέβηκε στις εκλογές με τη σημαία του «Νέου Δημοκρατικού Κόμματος», κατ' αναλογία προς το «Νέο Εργατικό Κόμμα» του Τόνι Μπλερ: Αποδυνάμωση του παραδοσιακού ρόλου των εργατικών συνδικάτων ως βασικής οικονομικής και κοινωνικής δεξαμενής του κόμματος, πλήρης προσαρμογή στα τεχνοκρατικά νεοφιλελεύθερα δόγματα της «Νέας Οικονο-

μίας», εγκατάλειψη και αυτών των δειλών προσπαθειών κοινωνικών μεταρρυθμίσεων της πρώτης εποχής Κλίντον. Κατ' αναλογία, ο Τζορτζ Μπους εμφανίστηκε ως απόστολος ενός «Νέου Ρεπουμπλικανικού Κόμματος», που θα απάλασσε την Κεντροδεξιά από τις ακρότητες της εποχής Ρίγκαν και θα εφαρμόζε, με καλύτερες προοπτικές για ευρύτερη συναίνεση, ένα «συντηρητισμό με ανθρώπινο πρόσωπο». Η σύγκλιση των δύο υποψηφίων ήταν ακόμη πιο εμφανής στα θέματα εξωτερικής πολιτικής, τα οποία ουσιαστικά εξοστρακίστηκαν από την όποια προεκλογική διαμάχη. Σ' ένα τέτοιο φόντο, ακοιγόταν εύστοχη η στωική παρατήρηση του βρετανικού *Γκάρντιαν*, τις παραμονές των εκλογών ότι, ανεξαρτήτως κατανομής ψήφων, το αποτέλεσμα ήταν από καιρό προκαθορισμένο: Στο Λευκό Οίκο ο... Μπουσιγκόρ, στο λόφο του Καπιτωλίου οι «Ρεπουμπλικράτες»!

Ωστόσο το πρωτοφανές για τα αμερικανικά χρονικά πολιτικο-δικαστικό θρύιερ με επίκεντρο τη Φλόριντα, που κατέληξε σε ανοιχτό δικαστικό πραξικόπημα με παρέμβαση του ίδιου του Ανώτατου Δικαστηρίου, άλλαξε δραματικά αυτή την εικόνα, δίνοντας την αίσθηση ενός ανομολόγητου «εμφυλίου» στο εσωτερικό των αμερικανικών οικονομικών και πολιτικών ελίτ. Πέρα από τα φαινόμενα κρίσης του πιο σταθερού πολιτικού συστήματος στο σύγχρονο καπιταλιστικό κόσμο, η περιπέτεια αυτή δημιούργησε την υπόνοια ότι, μετά από μια «χρυσή δεκαετία» εντυπωσιακών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης στο εσωτερικό και αδια-

φιλονικήτης ηγεμονίας στο διεθνή στίβο, η αμερικανική υπερδύναμη αρχίζει να «λαχαινιάζει» και αναζητά —ίσως στο σκοτάδι— νέες στρατηγικές απαντήσεις.

Οι δύο πρώτοι μήνες του προέδρου Μπους επιβεβαιώνουν αυτή την αίσθηση, ιδιαίτερα στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Τα κρίσιμα πόστα στελεχώθηκαν από «ιέρρακες» της εποχής Φορντ, Ρίγκαν και Τζορτζ Μπους του πρεσβύτερου —δηλαδή, της τελευταίας και αποφασιστικής φάσης του Ψυχρού Πολέμου. Υπουργός Εξωτερικών ανέλαβε ο αρχιστράτηγος της «Καταγίδας της Ερήμου», Κόλιν Πάουελ, στο Πεντάγωνο επέστρεψε ο ακροδεξιός Ντόναλντ Ράμσφελντ —ο οποίος, ως υπουργός Αμυνας επί Φορντ, απέριλιτε κάθε συμφωνία ελέγχου των εξοπλισμών με τους Σοβιετικούς, χαρακτηρίζοντας «ενδοτικό» και αυτόν τον... Χένρι Κίσινγκερ— ενώ σύμβουλος εθνικής ασφαλείας ορίστηκε η εκπρόσωπος της πιο σκληρής αντιρωσικής γραμμής, Κοντλολίσα Ράις.

Αλλά και οι πρώτες χειροπιαστές ενδείξεις γύρω από την εξωτερική πολιτική της νέας κυβέρνησης ενίσχυσαν τους φόβους για μια προϊούσα αναδίπλωση στην ψυχροπολεμική νοοτροπία της εποχής Ρίγκαν. Όπως ο Ρίγκαν, έτσι και ο Μπους έβαλε μπροστά το διαβόητο «Πόλεμο των Άστρων», με εμφανείς στόχους την ακύρωση της πυρηνικής ισοτιμίας της Ρωσίας —τελευταίο κατάλοιπο του παλιού της κλέους— το στρατιωτικό εκβιασμό της Κίνας (για πολλούς, μια δυνητική απειλή για την αμερικανική ηγεμονία με οριζόντια τριακονταετία), αλλά και την ανακοπή των τάσεων αμυντικής και πολιτικής χειραφέτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν ο Ρίγκαν αναγόρευσε σε «μαχητές της ελευθερίας» τους ισλαμιστές Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, ο Μπους υιοθέτησε την ιρακινή αντιπολίτευση με διακηρυγμένο στόχο

την ανατροπή του Σαντάμ και προχώρησε στους πρώτους βομβαρδισμούς της ίδιας της Βαγδάτης από τον Πόλεμο του Κόλπου. Στην κορεατική χερσόνησο, αναθεώρησε εκ βάθρων την πολιτική Κλίντον, βάζοντας σφήνα στη διαδικασία της ενοποίησης των δύο κορεατικών κρατών, που εγκαινιάστηκε το περσινό καλοκαίρι.

Ιδιαίτερα επιθετική διαγράφεται η πολιτική του στη Λατινική Αμερική —που αποκτά ανανεωμένο ενδιαφέρον για τα συμφέροντα της Ουάσιγκτον εν όψει των σχεδίων για μια παναμερικανική ενοποίηση, από την Αλάσκα μέχρι τη Γη του Πυρός, κατά τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο Μπους αυξάνει την πολιτική και στρατιωτική παρέμβαση των ΗΠΑ στην Κολομβία εναντίον του μαρξίζοντος (αν και ιδιαίτερα αντιφατικού) αντάρτικου FARC, απειλεί ανοιχτά τον αριστερό αντιμπεριαλιστή πρόεδρο της Βενεζουέλας Ούγο Τσάβες με πραξικόπημα, μέσω κατευθυνόμενων δημοσιευμάτων του αμερικανικού Τύπου, ενώ κορυφαίος σύμβουλος του Λευκού Οίκου προεξοφλεί την ανατροπή του Φιντέλ Κάστρο επί προεδρίας Μπους.

Όλα δείχνουν ότι βρισκόμαστε όντως ενώπιον σοβαρών αλλαγών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, σε σχέση με εκείνη που γνωρίσαμε στην οκταετία του Μπιλ Κλίντον. Αλλά η κατεύθυνση αυτών των αλλαγών δε φαίνεται να χωράει στα στερεότυπα των περισσότερων δυτικών αναλυτών, που διαβλέπουν μια μετατόπιση από την «κοσμοπολιτική-παρεμβατική» πολιτική Κλίντον σε ένα είδος «επαρχιώτικου απομονωτισμού» της μόνης υπερδύναμης, προβλέποντας μάλιστα την απόσυρσή της από περιοχές όπως τα Βαλκάνια και η Μέση Ανατολή. Η ουσία του «νέου δόγματος Μπους» φαίνεται να είναι όχι λιγότερος παρεμβατισμός, αλλά πιο επιλεκτικός και πιο μονομερής παρεμβατισμός

στις διεθνείς υποθέσεις, με άξονα τα στενά αμερικανικά συμφέροντα και χωρίς να τίθεται ως προαπαιτούμενο η συναίνεση των Ευρωπαίων και άλλων εταίρων/ανταγωνιστών των ΗΠΑ.

Το επόμενο ερώτημα είναι γιατί οι Αμερικανοί νιώθουν αναγκασμένοι να προχωρήσουν σε μια τέτοιου είδους στροφή. Επί του προκειμένου, δύο παράγοντες φαίνεται να είναι οι σημαντικότεροι. Ο πρώτος αφορά την προεξοφλούμενη από όλους τους αναλύτες ύφεση της αμερικανικής οικονομίας —αρκετοί μιλούν και για το ενδεχόμενο σοβαρής κρίσης. Όπως συνέβη και στην εποχή Ρούσβελτ, πριν και στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και στην εποχή Ρίγκαν, το αμερικανικό κατεστημένο αναζητά στις πολεμικές δαπάνες του κράτους τη βασική ατμομηχανή για τη ρυμούλκηση της οικονομίας από το τέλμα της ύφεσης και τον κύριο καταλύτη των τεχνολογικών καινοτομιών του μέλλοντος. Η ισχυρότατη αυτή τάση ανεβάζει το ειδικό βάρος του στρατιωτικού-βιομηχανικού συμπλέγματος, που είχε προσωρινά υποχωρήσει μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, με άμεσο αντίκτυπο στην εσωτερική πολιτική ζωή.

Ο δεύτερος παράγοντας σχετίζεται με τις γεωπολιτικές αλλαγές που κυοφορούνταν, αργά αλλά σταθερά, στη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και αναμένεται να εκδηλωθούν ανοιχτά τα αμέσως επόμενα χρόνια. Βασική κατεύθυνση αυτών των αλλαγών είναι η σταδιακή εμφάνιση νέων περιφερειακών ή και παγκόσμιων δυνάμεων που τείνουν να αμφισβητήσουν την απόλυτη, πλανητική, αμερικανική ηγεμονία: Μια ολόενα και πιο «γερμανική» Ευρώπη που κινείται σε τροχιά πολιτικής και αμυντικής ολοκλήρωσης μετά την καθέρωση του κοινού νομίσματος και τις καταλυτικές εμπειρίες του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο (η υποκριτική, έστω, αντίδραση πολ-

λών ευρωπαϊκών κυβερνήσεων στην υπόθεση του απειμπλουτισμένου ουρανού ασφαλώς δεν ήταν τυχαίο φαινόμενο). Μια Ρωσία του Πούτιν που, έχοντας αγγίξει τον «πάτο» της οικονομικής, κοινωνικής και εθνικής της εξασθένισης, αναζητά εκ νέου την εθνική της ταυτότητα και επιδιώκει να ανασυστήσει την παραδοσιακή σφαίρα επιρροής της, στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Μια Κίνα που τείνει να εξοστρακίσει την παραταίωσα Ιαπωνία στο ρόλο της ισχυρής περιφερειακής δύναμης στη ζώνη Ασίας-Ειρηνικού —όλα αυτά προοιωνίζονται μια εξαιρετικά ασταθή ισορροπία δυνάμεων στις βασικές ζώνες του ενδοϊμπεριαλιστικού ανταγωνισμού για τις επόμενες δεκαετίες.

Μετά την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού, πολλοί έσπεισαν να προφητεύσουν ότι, στην καινούργια εποχή της οικονομικής «παγκοσμιοποίησης» και της σχεδόν ολοκληρωτικής κυριαρχίας των καπιταλιστικών σχέσεων σε παγκόσμια κλίμακα, οι γεωστρατηγικές αντιθέσεις έχασαν τη σημασία τους και ότι το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα θα εξελισσόταν σε ένα είδος «υπεριμπεριαλισμού», τηρουμένων των αναλογιών παρόμοιο με αυτό που είχε προβλέψει ο Κάουτσκι στις αρχές του εικοστού αιώνα. Οι πρόσφατες εξελίξεις κλονίζουν σοβαρά αυτές τις εικασίες. Ο κόσμος του εικοστού πρώτου αιώνα φαίνεται να διολισθαίνει προς την επαναφορά της πολιτικής της ισχύος, μόνο που τη θέση των μεμονωμένων εθνικών κρατών τείνουν να πάρουν οι πολύ ισχυρότερες περιφερειακές ολοκληρώσεις που βρίσκονται υπό διαμόρφωση: Οι δύο Αμερικές, υπό την ηγεμονία της Ουάσιγκτον, η διευρυμένη Ευρώπη υπό την ηγεμονία πρωτίστως της Γερμανίας, η ζώνη Ασίας-Ειρηνικού, η ευρασιατική σφαίρα επιρροής της Ρωσίας κ.ο.κ. Κι όπως συμβαίνει πάντα, «όταν τσακώνονται τα βουβάλια, λιώνουν τα βατράχια»...